

SZEKSZÁRDI

VASÁRNAP

XXX. évfolyam, 35. szám

Lapunk a www.szekszard.hu honlapon is olvasható

2020. október 4.

A SZEKSZÁRDI ÖNKORMÁNYZAT HETILAPJA

**Elfogadták
a módosított
kölségvetést**

> 2. oldal

**A közgyűlés
visszahívta
Zsikó Zoltánt**

> 3. oldal

**Uszoda:
meghosszabbították
a határidőt**

> 6. oldal

**Baka István özvegye: műveltebb
Magyarországra lenne szükség**

> INTERJÚ a 12–13. oldalon

Baka Tünde: Egy műveltebb Magyarországra lenne szükség

Huszonöt éve halt meg Baka István, az egyik legnagyobb szekszárdi költő. Lapunknak adott interjújában férje alkotói szokásairól, szorongásairól, a költészetét átszövő iróniáról, a rendszerváltással kapcsolatos csalódásáról, az életüket megkeserítő anyagi és egészségügyi problémákról vall özvegye, Baka Tünde.

Balázs László

– Hogyan, milyen körülmények között szeretett alkotni, dolgozni a Szekszárdon született költő, műfordító?

– Háborítatlan csendre volt szüksége, amelyet megtölthetett a lemezjátszóról szóló kedvenc zenéivel – árulta el Baka Tünde.

– A zene örömforrásként és mintaként is szolgált. „Azt hiszem, a megformálásban erősen hatnak rám a zenei formák. Ahogy egy zenemű egy tételében a témák szembenállása és egymáshoz viszonyított változása mond ki mindent, úgy próbálok én is a magam „témaival” bánni, gyakran a szonátaforma elvei szerint.” – mondta egy interjúban.

A zene mellett kellett a pipa, és valamilyen enyhe alkoholos befolyásoltság is, hogy elszakadjon a zavaró körülményektől, s oldott, ugyanakkor koncentrált állapotba kerüljön. A szekszárdi vörösbor mellett jól működött valamilyen tömény ital sok-sok üdítővel felöntve.

Otthon csak éjszaka tudott dolgozni, amikor elcsendesült a ház, ezért inkább a szerkesztőségben rendezett be magának egy „cellát”, s ha tehetett, elutazott Szekszárdra, ahol családi házas környezetben, az édesanyja által megteremtett nyugalomban szentelhette magát a munkának.

Nem akkor írt, amikor az „ihlet jött”, hanem tudatosan megtervezett órákban, rendszeresen leült dolgozni. Lehet, hogy kezdetben csak két sor volt meg, azt csiszolgatta, építette, amíg a vers nem jutott el egy kristálygömb tökéletességéig.

gégéig. Vannak művei, amelyek csak egy katedrális tökéletességével jellemezhetők.

– A komorság, a szomorúság végig kísérte egész költészetét. A gondterheltség az alkatából következett vagy reflektálás volt a világra?

– Mindkettő. Gyermekként kilógott a sorból, mert a fiús verekedések helyett korán az olvasás kötötte le. Sok bántás érte, talán ekkortól datálható a befelé fordulás kezdete. Megismerkedésünkkor egy reménytelen szerelmen kívül nem sok elmesélhető saját emléke volt, mert életét egy virtuális, az olvasmányélmények által formálódó világban élte. Irodalmi mintái, Rilke, Lorca, Vörösmarty, József Attila, Jeszenyin, Pilinszky költészete elég szorongásos ahhoz, hogy megalapozza saját szorongásainak kifejlődését.

Húszéves korában érte a nagy sokk, 1968. Jöttek a saját élmények. Egyetemi évfolyamtársa és barátja, Ritterspohn Gábor történész jóvoltából olyan titkos anyagokhoz jutott, amelyek segítségével pontosan nyomon követhette 1956 eseményeit.

Rádöbbsent, hogy egy vesztes forradalom után hasonló hely-

zetben vagyunk, mint amikor Dózsát, a kurucokat és 1848-at leverték. Vörösmartyval nemcsak esztétikai, hanem politikai értelemben is azonosulni tudott. A *Vörösmarty. 1850* című vers címe valójában *Baka István. 1972-ként* értelmezendő. A '70-es évek elején innen indult a maszkok felvétele, a szerepers térnyerése.

Pár évvel később a Leningrádban kapott szamizdatokból, és az ottani mindennapi élet megtapasztalása révén szembenézett a Szovjetunió 1917 utáni valódi arcával. Sorra ismerte meg a szovjet-oros irodalom mártír költőit, a légerek történetét, az embertelen fizikai és kulturális pusztítást, az orwelli kettős beszédet. Rájött, hogy valójában mit tett velünk, magyarokkal is a Szovjetunió.

Az itthoni kettős beszéd, a párt mindenhatósága, a funkcionáriusok vadászatai, az állóvíz, a cenzúra, a besúgórendszer, az elismertség hiánya, a szegénység, ami miatt havonta kölcsön kellett kérnie, s ami miatt nem volt lehetősége megfelelő nyugodt körülményeket teremtenie az íráshoz, a családot sújtó betegségek mind-mind azt az érzést erősítették benne, hogy be vagyunk zárva egy kozmikus vasfüggöny mögé szellemi

és fizikai értelemben egyaránt, s ennek sosem lesz vége.

Emellett minden élőlény átél egy természet adta szorongást, mondhatnánk, fél a sötétben...

Ki nem lenne komor és szomorú ilyen körülmények között?

– Az irónia a rendszerváltás táján jelent meg a műveiben. Összefüggésben van ez azzal, hogy a lakiteleki találkozáson beszédet mondott, barátai pedig többnyire a liberális oldalon foglaltak helyett?

– Nem beszédet mondott, verset olvasott fel, mégpedig az Ady Endre vonatán címűt. Költő volt, nem teoretikus. 1985. október 22-én (!) Lakiteleken *Élő antológia* címmel rendeztek egy estet, amelyen 14 költő olvasta fel saját versét. Illyés és Kányádi nevezetes '56-os költeményei felvételről hangzottak el. A versekhez készült illusztrációkból *Antológia* címmel grafikai kiállítás nyílt a helyszínen. Csak ezen az esten vett részt a lakiteleki programok közül.

Barátait nem illetném a ma perbe fogott „liberális” jelzővel. Jobb úgy fogalmazni, hogy a lakiteleki résztvevők rendszerváltást akartak, tiszta és korrekt demokráciát, igazságot. Sokfé-

le ember összejött ott, akiknek később elváltak útjaik, s lehet, hogy ma már egymással ellenséges táborokban keresik az igazukat. Ott volt például Csurka, Lezsák Sándor...

A valódi költőknek értékállóbb a véleménye, mert nem direkt aktuálpolitikai szócsövek, verseikben általánosan érvényes igazságokat fogalmaznak meg. Ma újra elővéve a Baka-köteteket, egyre többször szisszenünk fel, hogy ez a sor, meg ez a sor is mennyire aktuális napjainkban. Ajánlom például a *Yorick visszatér* olvasását.

Ettől függetlenül a rendszer-váltás utáni csalódás valóban egyik oka volt az ironia és a groteszk felerősödésének. Baka István szenvedélyes ember volt, szociálisan nagyon érzékeny, nehéz volt az igazságtalanság keltette indulatait visszafognia. Látható, hogy amilyen mértékben szaporodnak a világról való rossz tapasztalatai, költészetében a kezdeti szigorúan csiszolt kisformák kereteit úgy feszíti fel a kétségbeesés és az indulati töltés. Hogy a szenvedélyek ne legyenek túl személyesek, nevetségesek és szentimentálisak, az áradó kifejezőmódot az ironiának, legtöbbször öni-roniának és groteszknek kell féken tartania. A *Trauermarsch*, a *Mefisztó-keringő*, a *Döbling*, a *Yorick-ciklusok*, az *In modo d'una marcia*, az *Immanuel Kant*, az *Üzenet-Új-Huligániából* groteszk látásmódja, a későbbi versekben elszaporodott enjambement-használat mindmind erre a kétségbeesés kiváltotta sodró lendületre vallanak.

Groteszk és ironia nincs játékoság és humorérzék nélkül. E tekintetben Baka eleve lebilincselő volt. Szeretett vicces helyzeteket teremteni, s ha éppen jött-ment, tett-vett a lakásban, valósággal hullottak belőle az ilyenfajta fordulatok:

„Piszkos lett a görénye?
Kimossa a Gorenje.”

– Melyik könyve jelentette a belépést az irodalomba?

– Az 1975-ben megjelent Magdolna-zápor volt az első kötete, de a valódi elfogadást és ismert-

séget a *Sztyepan Pehotnij testamentuma* (1994) hozta meg számára. Ez abban az évben elnyerte az Artisjus Év Könyve díját.

– Több műnemben is remekműveket alkotott. Elsősorban lírikus volt, mi vitte a dráma és a próza felé?

– Verset nem minden lelki-állapotban és körülmények között tudott írni. „Harmincéves koromban – elég sötét évek voltak, számomra különösen, mert akkor még nyomorogtam is – egyszer csak azt éreztem, hogy nem tudok verset írni. Ugyanakkor szeretném elmondani ezt az egész sivárságot, leszorított-ságot, kietlenséget, ami körülöttem van.” – mondta el ő maga.

A „költői”, nem jellembrázoló próza attól lesz nála jó, különösen a *Vasárnap délután*, a *Szekszárdi mise* és a *Kisfiú és a vámpírok*, hogy szürreális, transzcendens, a *Kisfiú... pedig még szatirikus elemekkel is egyensúlyoz a földi és égi jelenségek között. Egyik interjújában így beszél erről: „Szerintem a jó próza az, ami földközben jár, de legalább öt centivel fölötte.”*

Ehhez kedvenc regényei, Mihail Bulgakov *A Mester és Margaritája* és Gabriel García Márquez *Száz év magánya* is kedvet csináltak neki.

– Mia Baka-univerzum lényege?

– Ha átgondoljuk az előző válaszaimat, azokból valószínűleg összeadódik a Baka-univerzum, bármi legyen is az. Egy alapvető fontosságú dolog jut még eszembe, amelyet meg kell említeni: a Baka-féle metafora.

A költő azt mondta, „a vers legyen világegész.” Ezt úgy értette, hogy a vers „testileg” szakadjon el attól a világtól, amely létrehozta, de úgy, hogy minden eleme maradjon kapcsolatban annak minden elemével. A vers épüljön fel egy párhuzamos önálló egésszé, amely éppoly „térhatású”, mint az eredendő volt. A kiindulópont a látvány, egy konkrét természeti vagy városi pontra megfelel a párhuzamos versvilág minden eleme.

A *Van Gogh börtönudvarán* című vers például egy valós börtön látványvilágát és szókincsét alkalmazza úgy, ahogy Van Gogh lefestette vagy egy másik festő lefesthetné az olvasottak alapján: falak, zárt udvar, körbe-körbe járó kopaszra nyírt rabok, akiket elvakít a sötét cella utáni fény, bűz, büntetés, szabadulás.

Holott a vers nem erről szól, mert ezekből az elemekből felépül egy párhuzamos önálló egész: a falak és a zárt udvar megfelel a földi lét korlátai közé szorított ember életterének, főként, ha beteg, és már nem juthat messzebbre és magasabbra. Csak körbe-körbe jár jelképesen

Az itthoni kettős beszéd, a párt mindenhatósága, a funkcionáriusok vadászatai, az állóvíz, a cenzúra, a besúgórendszer, az elismertség hiánya, a szegénység, ami miatt havonta kölcsön kellett kérnie, s ami miatt nem volt lehetősége megfelelő nyugodt körülményeket teremtenie az íráshoz, a családot sújtó betegségek mindmind azt az érzést erősítették benne, hogy be vagyunk zárva egy kozmikus vassüveg mögé szellemi és fizikai értelemben egyaránt, s ennek sosem lesz vége.

és valóságosan is. A „Kút ez az udvar” kép fokozza azt az érzést, hogy a mélynél is mélyre süllyedt kiszolgáltatottságában. Szobája sötétnek érzékelt cellájában rabként, monoton, szürke életet él. A büntetést a konkrét látványvilágában a bíróság szabja ki, míg a vers párhuzamos dimenziójában a haldokló ember saját életének hibáival történő szembenézését jelenti. Az „És várod a szabadulást” záró sor megegyezik a „várod a halálot” jelentéssel.

Hogy miért nem rögtön csak az elvont dimenzió kifejezéseiből íródik meg a vers? Az táncdal lenne. Nélkülöznék azt a szellemi izgalmat, amely egy rövid

költemény olvasásából egy alig elképzelhetően gazdag univerzumba vezet.

Egy az egyben leírni, hogy beteg vagyok, be vagyok zárva, nincs kihez szólnom, várom a halált – sekély lenne és érdektelen.

Természetesen nem korlátozódik az egész Baka-költészet a metafora ilyen szisztematikus használatára, mert itt is érvényes az, ami már az előzőekben elhangzott: az erős indulati töltés sokszor szétfűti a formai zártságot.

– Többek szerint Baka István nem foglalta el máig méltó helyét a magyar irodalomban. Mi erről a véleménye?

– Igen is, meg nem is. Ha megkérdezzük az utcán járó-keelő embereket, valószínűleg sose hallották a nevét.

Ha a szakmát nézzük, kevés olyan – hozzánk időben közel álló – költő van, akiről ennyit írtak. Emlékkönyvek, monográfiák, folyóirat-publikációk jelentek és jelennek meg róla a legmagasabb elismerés hangján. A Facebookon gyakran találók olyan olvasókat, akik rajongásig szeretik. Versmondó versenyeken mondják a műveit. (Épp most szerveződik kettő is, az egyik Szekszárdon, a másik Erdélyben.) Kapott legalább 25 díjat, ami nem kevés.

Nehéz azonban egy ilyen költőt Petőfiként ismerni. A versei összetettek, mindig sok rétegűek, és nem lehet őket iskolai ünnepeken, nemzeti ünnepeken előrántani. Olvasásukhoz szükséges egy alapszükséglet, mert ha nem vagyunk tisztában a történelem bizonyos eseményeivel, ha nem tudjuk, ki volt Tarkovszkij, Hodaszevics, Yorick, Sztyepan Pehotnij, Philoktész, Kant, akkor már nem értjük, miről van szó.

Természetesen nem reménytelen a dolog, csak tenni kell érte. A kultúrának ezeket a kincseit be kellene vinni az iskolába, s akkor majd érthetőek lennének a Baka-versek is.

A város, ahol élt, nem sietett a segítséggel, de sokan sokat tesznek érte. Egy műveltebb, olvasottabb Magyarországra lenne szükség. Sajnos nem erre haladunk...